

Amours Perdues

THEO HUTING

ISBN: 9789464188530
Redactie: Mientje Huting
Omslagontwerp: Sabine de Bruyn

© SCHOOLMEESTERWERK

Amours perdues

*Le vent de chaque nuit
Emporte dans son tour du monde
L'ombre des amants d'un jour
Et sous d'autres étoiles
Tous ces amants
Dans le silence
Dansent leurs brèves amours*

vertolkt door: Juliette Greco

tekst: Georges Neveux

muziek: Joseph Kosma

*Amours perdues
Amours disparues
Je vous cherche le long des rues
Et je revois vos yeux d'autrefois
En chantant tout le long des rues
Amours passées, amours effacées
Pourquoi donc m'être apparu?
Votre sourire est sans souvenir le long des rues*

*Mais là-bas au lointain
Nos belles ombres
Dans l'espace passent
La main dans la main
Et dans ce grand bal noir
Qui tourne et jamais ne s'achèverait
Sans jamais nous voir*

*Amours perdues
Amours disparues
Je vous cherche le long des rues
Et je revois vos yeux d'autrefois
En chantant tout le long des rues
Amours passées, amours effacées
Pourquoi donc m'être apparu?
Votre sourire est sans souvenir le long des rues
Amours passées, amours effacées
Pourquoi donc m'être apparu?
Votre sourire est sans souvenir le long des rues*

I

Uit de erfenis van mijn hoogbejaarde, kinderloze tante Miep kreeg ik een doos met paraferalia, bestaande uit notariële documenten, een onderscheidingsteken met bijbehorende oorkonde, een certificaat met de vermelding van een ereburgerschap, zeven plakboeken, een mapje met foto's en een drietal ingelijste portretten. Zes plakboeken hadden betrekking op uitstapjes naar Amsterdam, Parijs en Rome, vakanties naar Mallorca en Ibiza en een heuse wereldreis. Een min of meer obligate verzameling foto's, dienstregelingen, toegangskaartjes en suikerzakjes vormde de inhoud. En dan was er, in een afwijkend formaat, ook nog een plakboek met sterk vergeelde krantenknipsels, verslagen van een journalist die in de eerste helft van de twintigste eeuw alle uithoeken van het Euraziatische continent bereisd had.

Toen ik later die verzameling artikelen nog eens goed bekeek, heb ik me afgevraagd welk belang mijn tante eigenlijk had bij het aanleggen van zo'n knipselmap met reisindrucken, nadrukkelijk opgetekend vanuit een mannelijk perspectief. Ze was toen amper twintig jaar oud en op die leeftijd is een jonge vrouw doorgaans met andere zaken bezig. Bovendien had ze mij er nooit iets over verteld, terwijl ik toch heel wat avonden met haar heb doorgebracht, waarbij haar complete levensverhaal en al haar anekdotes en interesses de revue waren gepasseerd. Helemaal curieus vond ik het onderstreepte zinnetje dat op de laatste pagina van het plakboek met vaste hand en in keurig schoolschrift was neergepend. Het was namelijk in het Frans! Mijn tante was beslist niet in staat om iets in die taal te produceren; naast Nederlands kende ze hooguit tien woorden Engels! Dit plakboek was door haar bewaard, maar kennelijk door iemand anders aangelegd.

Na alle mogelijkheden te hebben overwogen kwam ik tot de conclusie dat dit het werk moest zijn geweest van haar ongetrouwde oom, die inwoonde bij het gezin van zijn broer en die – tegen wil en dank – een tweede vader was geweest voor mijn tante, mijn moeder en nog veertien andere kinderen!

In de tweede helft van de negentiende eeuw groeide deze Herman Rensen op in Doornenburg. Zijn vader zag al vroeg dat zijn intelligente zoontje anders was, meer naar zijn moeder trekkend en gevoeliger en verfijnder dan de andere kinderen. Hij stuurde Herman, die op eigen kracht had leren lezen, naar een kostschool in een naburig dorp, met de bedoeling om hem schoolmeester te laten worden. Dat vergde een kolossale investering, want het kostgeld bedroeg per jaar maar liefst tweehonderdveertig gulden [naar huidige maatstaven pakweg vijfduizend euro]. Toch liet Hermans vader zich daardoor niet afschrikken. Rik Rensen was een ondernemende boer, met zoveel landarbeiders in dienst dat hij zelf nooit fysiek werk hoefde te verrichten. Bovendien had hij een toezichhoudende functie bij het polderambt, waarvoor hij in een aannemersconstructie ook nog eens kribwerken liet verrichten, wat een derde inkomstenstroom genereerde. Met kinderen die een opleiding genoten op een internaat meende hij zijn sociale status te verhogen; – hij stond namelijk graag op gelijke voet met de schoolmeester, de dokter en de pastoor. Op het Instituut St. Josef in Pannerden kreeg Herman naast wiskunde, godsdienst, boekhouden en muziek ook les in Frans, Duits en Engels. Frans was vanwege de zachte, lieflijke klanken Hermans favoriete vak.

R. K. KOSTSCHOOL.

De Ondergeteekende, Hoofdonderwijzer aan de Openbare School te Pannerden, prov. Gelderland, heeft bij deze de eer aan Ouders en Voogden te berigten, dat hij aan gezegde School verbonden heeft eene bijzondere inrigting met Kostschool voor R. K. Jongelingen, zoodat er gelegenheid bestaat tot plaatsing van Leerlingen tegen 1° September a. s., als wanneer de nieuwe schoolcursus zal geopend worden. Ter bekoming van nadere inlichtingen, kan men zich, behalve bij den Ondergeteekende, nog wenden — mits *franco* brieven — tot den Wel Eerwaarden Heer J. F. SCHLOSSER, Pastoor te Pannerden en den Wel-Edel Gestr. Heer J. TERWINDT Az., Burgemeester aldaar. (6472)

PANNERDEN Augustus 1865. A. J. DEENEN.

De instelling werd geleid door Antoon Deenen. Deze was oorspronkelijk uit Boxmeer afkomstig en als hoofdonderwijzer van de openbare school in Pannerden zeer gezien. Met elf eigen kinderen plus een aangenomen schipperskind had hij de volle sympathie van dorpspastoor Schlosser. Die steunde hem dan ook van harte bij de oprichting van een internaat, evenals trouwens de burgemeester.

Herman was een ijverige leerling en verbleef jarenlang op het internaat. Hoewel enkel het pontveer over het Pannerdens kanaal hem van zijn geboortedorp scheidde, kwam hij zelden thuis. Net als de andere leerlingen kreeg hij alleen tijdens de schoolvakanties verlof om zich bij zijn ouderlijk gezin te voegen. Hoewel Herman daar zeer naar verlangde, moest hij bij elk bezoek vaststellen dat het intellectuele verschil tussen hem en zijn niet-ontwikkelde familieleden almaar groter werd. Enkel met zijn broer Jan, die op een Brabants internaat eveneens voor schoolmeester mocht doorleren, zou hij zich op hetzelfde niveau hebben kunnen verstaan, maar vanwege de grote afstand kwam Jan slechts twee keer per jaar naar huis en bovendien lagen de twee mekaar niet erg.

De gesprekken aan de familietafel betroffen bijvoorbeeld de stand van het koren en de suikerbieten, het aantal drachtige vaarzen, de invloed van het koude voorjaar op de vruchtzetting en de lage prijzen voor varkensvlees. Toch wist Herman zich altijd flexibel aan te passen en was hij slim genoeg om te voorzien hoezeer de eenvoud van het boerenleven zijn familieleden een kader, stabiliteit en geluk bood. Zijn behoefte kennis op te snuiven won het echter elke keer weer, zodat hij nooit met tegenzin, maar altijd juist verwachtingsvol de voettocht naar Pannerden maakte. Zo ook toen hij net voor het aanbreken van het nieuwe schooljaar zestien was geworden en andermaal welgemoed het pontveer nam. Tot grote tevredenheid van zijn vader zou hij dat jaar zelfs een bescheiden salaris gaan verdienen, door de studie naar de avonduren te verplaatsen en als hulponderwijzer overdag te worden ingezet op de naastgelegen lagere school. Daarmee kon hij de internaatskosten zelf betalen en hield hij er zelfs nog wat zakgeld aan over. Dat zou zijn gevoelens van autonomie en zelfrespect hebben kunnen vergroten, ware het niet dat hij totaal niet met het jonge grut overweg bleek te kunnen. Hij kon zich niet inleven in de denkwereld

van de kleine kinderen, waaraan hij les moest geven. Hoewel hij qua kennis meer dan voldoende was toegerust, had hij geen idee hoe hij die stof op de speelse en drukke zes- en zevenjarigen moest overbrengen. “Dat is nu juist het kunstje dat je moet leren!” legde de onderwijzer van de eerste klas hem uit. “Je moet gewoon goed kijken hoe ik het doe.” Wellicht had Herman die didactische vaardigheden best nog wel kunnen aanleren, maar toch zou zijn loopbaan als schoolmeester abrupt worden afgebroken, nog voor die echt begonnen was.

*Het gebouw van Instituut St. Josef in Pannerden
[later in gebruik als gemeentehuis, -met krul!]*

De bekendheid van Instituut St. Josef nam toe en ook van buiten de regio kwamen steeds meer aanmeldingen. Om onduidelijke redenen was bij het begin van het schooljaar een vijftienjarige jongen van een ander internaat overgestapt naar de Pannerdense instelling. Het was een aardige knul die goed bleek te kunnen leren. Hij heette Charrel van Est en kwam van een boerderij in Laag-Zuthem. Hij had sluike, halflange haar en droeg modernere kleren dan de andere jongens. Op St. Josef kreeg Charrel het evenwel niet makkelijk. De komst van een nieuweling verstoorde de pikorde en er waren haantjes genoeg om Charrel duidelijk te maken wat zijn plaats was. Hij werd slachtoffer van talloze plagerijtjes, die zich goeddeels aan de ogen van de leiding onttrokken. Herman zag het pesten aan, maar deed er absoluut niet aan mee. Voor hem was dit onbenullig gedrag. Ooit had hij als een van de eerste leerlingen zijn intrede gedaan op St. Josef en daardoor had hij van meet af aan tot de oudgedienden behoord. De jongens die na hem successievelijk jaarlijks in september waren ingestroomd, waren jonger dan hij. Binnen de groep had Herman daardoor een min of meer vanzelfsprekende positie, die enkel op anciënniteit berustte en die hij nooit had hoeven te bevechten. Hij had met Charrel te doen en toen op de eerste winterdag in november alle sneeuwballen als vanzelf op de nieuwe werden gericht, zag hij hoe Charrel zich aanvankelijk nog verweerde en sneeuwballen teruggooide. Maar gekleineerd door de voortdurende buitensluiting en na in zijn gezicht te zijn getroffen door een gemene ijsbal, brak hij en stond hij met zijn hoofd in zijn handen te schokschouderen van het huilen. Onmiddellijk verhief Herman zijn stem en riep: "Ophouden! Nu meteen!" Verbaasd over zowel de kordaatheid als het effect van zijn eigen optreden liep hij op het slachtoffer af, sloeg een arm om hem heen en geleidde hem naar binnen, terwijl de andere jongens alweer verder gingen met hun sneeuwgevecht en nu elkaar bekogelden.

Herman gebaarde dat ze op een bank in de hal zouden plaatsnemen. Met nog steeds een arm om Charrels schouder geslagen kwamen de troostwoorden vanzelf: "Iedereen krijgt wel een keer de volle laag, maar het is niet eerlijk dat ze altijd jou moeten hebben. Met z'n allen tegen één is niet eerlijk. Dat is gemeen en ik weet ook niet waar je het aan verdient zou hebben. Ik vind je in ieder geval wél een aardige jongen!" In de stilte die volgde keek Charrel door zijn tranen heen als

een verzopen katje naar Herman, die daar erg ongemakkelijk van werd en zich plotseling van hem losmaakte: "Nou red je het verder wel, hè? Blijf hier maar even zitten. Ik ga maar weer eens naar buiten."

Na het avondeten was er nog Franse les. Aansluitend vond het avondgebed plaats en daarna was het bedtijd. Toen de lampen in de slaapzaal uit waren gedaan, lag Herman onrustig in zijn bed, geplaagd door verwarrende gevoelens en gedachten. De jongen die drie bedden bij hem vandaan lag, speelde door zijn hoofd. Het gaf hem een goed gevoel dat hij zijn senioriteit had ingezet om iemand uit een benarde positie te ontzetten. Maar het was ook net of zijn rechterarm die langere tijd om Charrel heen had gelegen, nog steeds warm was van de tederheid waarmee hij hem getroost had. Hij was graag langer in die houding blijven zitten, maar door de betraande ogen, die hem zo indringend hadden aangekeken, was hij onzeker geworden. Nu wilde hij het liefst diezelfde arm weer om deze jongen heen leggen. Op datzelfde moment werden heel voorzichtig de dekens opengeslagen en voelde Herman hoe iemand bij hem in bed gleeed. Zonder een woord te spreken vleide Charrel zich tegen hem aan. Blij verrast sloot Herman hem in zijn armen. Doodstil lagen ze zo uren bij elkaar, totdat Charrel heel even zijn hand aanraakte en net zo onhoorbaar uit bed glipte als hij er ook was ingekropen. Herman bleef onthutst achter. En tegelijk was het net of hij zweefde.

De volgende dag verliep zoals alle dagen. Herman had zich vermand en deed op de lagere school toch maar weer zijn best om met de eerste klas de aangeleerde woorden te oefenen. Maar hij was er met zijn hoofd niet echt bij. Charrel kwam hij zowel 's middags als 's avonds meerdere keren tegen, maar hun blikken kruisten elkaar niet en de dag vergeleed zonder dat ze elkaar gesproken hadden.

Het was al diep in de nacht toen Herman, die al urenlang wakker had gelegen, dit keer zijn slaapplaats verliet. Enkele bedden verder kroop hij geruisloos tegen het warme lichaam van Charrel aan. Die leek op hem te hebben gewacht. In het genot van elkaars nabijheid en zonder een woord te wisselen sliepen ze vrijwel onmiddellijk in.

's Ochtends werden ze, als altijd, luidruchtig gewekt door een van de volwassen hulponderwijzers. Die zag in de schemering van zijn petroleumlamp de twee jongens in één bed liggen. Ontdaan rende hij

naar de naastgelegen woning van de directeur om te melden hoe hij Van Est en Rensen samen in bed had aangetroffen. Deenen was maar net wakker, maar in zijn kamerjas liep hij meteen mee naar de slaapzaal. Anders dan op andere ochtenden was het daar muisstil. Zonder het gebruikelijke rumoer had iedereen zich in allerijl aangekleed, geschrokken als ze waren door de veroorzaakte consternatie, hoewel sommigen nog niet goed leken te begrijpen wat er eigenlijk aan de hand was. “Vóór je bed!” riep de hulponderwijzer, en iedereen stelde zich aan het voeteneinde van zijn bed op. Aan de twee jongens, die hij met de priemende wijsvingers van zijn beide handen gelijktijdig aanwees, beval Deenen: “Meekomen, jullie!”

Op het directiekantoor moest eerst licht worden gemaakt. Deenen kon zich maar moeilijk beheersen, terwijl hij door de kamer ijsbeerde en verbaal zijn ongenoegen liet blijken over de jongens die met gebogen hoofd voor hem stonden. Regelmatig hief hij zijn arm op en leek het erop dat hij ze wilde gaan slaan, maar dan liet hij zijn arm toch weer zakken. “Dit is een n t instituut! Ik heb hier een naam op te houden! En dan krijgen we zoiets! Die vuile smeerlapperij! Maar voor sodomie is hier geen plaats! Dit tegennatuurlijke gedrag moet met wortel en tak worden uitgeroeid! Hier past dan ook maar  n straf bij, en dat is onmiddellijke verwijdering! Jullie gaan niet meer naar de ontbijtzaal, jullie kunnen meteen vertrekken!” Hij boog zich voorover naar zijn bureau en deed een greep in een van de lades. “Je ouders, Van Est, hebben ervoor gepleit dat je hier nogmaals een kans zou krijgen, maar je hebt hen en mij zwaar teleurgesteld! Hier is het geld dat ik voor je in bewaring heb gehouden voor de thuisreis. Je weet hoe je van hier naar het station in Zevenaar komt! En jij, Rensen, jij komt wel weer in Doornenburg! Je beurt niks meer van me! Dat heb je nu wel verspeeld! Jullie ouders zal ik schriftelijk op de hoogte brengen! Ik heb met ze te doen, maar ik hoop vooral dat dit voor jullie een les is!” Aan de hulponderwijzer gaf hij de opdracht om de twee in de slaapzaal hun spullen te laten pakken en hen naar de poort te begeleiden. Er mocht geen contact meer zijn met de andere jongens. Binnen een kwartier stonden ze met hun plunjezakken bij de poort. De hulponderwijzer zag erop toe dat ze ieder een andere kant uit liepen, in de richting van de veerponten die hen respectievelijk over de Oude Rijn en over het

Pannerdens Kanaal zouden brengen, weg van het Gelders Eiland en uiteindelijk mijlenver van elkaar.

Beduusd sjokte Herman huiswaarts. Hij had geen idee wat hij zijn ouders moest vertellen en aarzelde om op de pont te stappen. In plaats daarvan liep hij een eind stroomopwaarts, tot waar hij uitzicht had op het recentelijk gereedgekomen fort aan de overkant. Het meeste vee was al uit de uiterwaarden gehaald, maar hier liepen nog enkele stierkalveren, die op zoek waren naar grassprietten tussen de wegdooiende sneeuw. De aanwezigheid van de dieren had een kalmerende werking op Herman. Hij zette zich op een bazaltblok en begon steentjes over het water te ketsen.

Sodomie? Ja het verhaal over de stad Sodom, waar Lot woonde, was tijdens de godsdienstles inderdaad aan de orde geweest, wat met veel waarschuwingen en vermaningen gepaard was gegaan. Het ging om iets zondigs, waardoor je met blindheid geslagen kon worden, maar de clou had hij toch niet echt meegekregen. Het was overduidelijk dat hij en Charrel niet bij elkaar hadden mogen slapen, maar dat dit tot hun verwijdering van het internaat zou leiden, had hij nooit kunnen bedenken. De schrik zat nog in zijn lijf, op de eerste plaats vanwege het heftige ontwaken, maar vooral door de intense uitvallen van de directeur. Hun vertrek van St. Josef had zich pijsnel en als in een waas voltrokken. En nu zat hij hier aan het water.

Er zat niets anders op dan toch maar naar huis te gaan. Daar zaten ze net aan de koffie. Zijn ouders en broers en zusters, die er al een halve dagtaak op hadden zitten, keken hoogst verbaasd op van zijn komst. Hoewel Herman zich had voorgenomen om eerst alleen met zijn moeder te spreken, realiseerde hij zich dat hij nu ineens iedereen een verklaring schuldig was. Met gevoel voor drama zette hij zijn pijnlijkste gezicht op en riep uit: "Ik wil niet meer! Ik word gek van die vervelende blagen en ik wil helemaal geen schoolmeester worden!" Een moment was het doodstil, tot zijn vader tegen hem uitviel: "Ben je nou helemaal besodemieterd?! Moet ik godverdomme kromliggen om die school te kunnen betalen en denk jij dan zomaar met je opleiding te kunnen stoppen?!"

Door de enorme spanning en vanwege het gebruik van het woord 'besodemieterd' wist Herman een grijns niet te onderdrukken, wat zijn vader nog furieuzer maakte: "Ja, lach de ouwe maar uit, klootzak! Weet je wat het is?! Jullie hebben het allemaal veel te goed! Als je vader altijd maar weer met de centen klaarstaat, dan denken jullie maar net te kunnen doen wat je wilt. Maar zo is het niet, godverju!" Hij was van zijn stoel opgestaan en leek zijn zoon iets te willen aandoen, maar Hermans moeder sprong tussenbeide: "Vader, beheers je, hij is toch nog maar een kind!", waarop Rik van het podium verdween en naar buiten beende, gevolgd door zijn twee oudste zoons, die daarmee duidelijk lieten blijken in welk kamp ze stonden. Coba, Hermans oudere zus, kwam nu op hem toe en vroeg wat er dan toch gebeurd was. Herman hield het erop dat hij op St. Josef altijd goed zijn best had gedaan, maar dat het schoolmeesterschap niet aan hem besteed leek te zijn. "Ben je dan niet streng genoeg?" vroeg zijn zus, "och, je bent misschien ook wel veel te lief om een onverbiddelijke schoolmeester te kunnen worden!" En ze knuffelde hem. Maar zijn moeder nam met de ontstane situatie niet zomaar genoegen: "Of hebben ze je misschien weggestuurd? Heb je iets gedaan wat niet mocht? Of heb je je niet netjes gedragen tegenover de directeur? Herman, waarom ben je naar huis gekomen?"

Maar hoewel hij wist dat er nog een brief zat aan te komen, meende Herman toch maar bij zijn eerste lezing te moeten blijven. Hij hield vol dat het zijn eigen keuze was en dat hij er bij nader inzien helemaal niks

in zag om les te moeten geven aan domme kinderen die in leren totaal niet geïnteresseerd waren.

“Het zal dan wel”, zei zijn moeder, maar in haar stem klonk twijfel door, “blijf maar even hier in de keuken, maar binnen het halfuur ga je naar je vader en vraag je hem of hij een klusje voor je heeft. Want je gaat nou maar gewoon het boerenvak in. Iets anders is er niet!”

Herman kreeg als taak om het jongvee te verzorgen en zijn vader, die driftig kon wezen, maar nooit voor lang, zag wel met hoeveel toewijding Herman de dieren voerde en van vers stro voorzag. Misschien stak er toch nog wel een boer in die jongen...

Het meest opmerkelijke was nog wel dat de brief uit Pannerden maar niet bezorgd werd. Herman kon het soms Spaans benauwd krijgen bij de gedachte dat zijn ouders met de ongetwijfeld weerzinwekkende tekst van Deenen zouden worden geconfronteerd. Maar toen er na enkele weken nog steeds geen post was bezorgd, viel er een enorme last van hem af. Zijn versie van het gebeurde was nu de waarheid geworden en dat kwam hem goed uit. Blijkbaar had de internaatsdirecteur het toch niet meer de moeite waard gevonden om er nog een brief aan te wijden. Omgekeerd zochten zijn ouders ook geen contact. Wat Herman niet wist, was, dat Deenen op dat moment op de rand van overspannenheid balanceerde. Hij kon in die periode maar moeilijk aan goed gekwalificeerd personeel komen, wat de reden was dat hij Herman hulponderwijzer had gemaakt, en moest regelmatig zelf voor de klas. Een aantal maanden na het vertrek van Herman en Charrel kondigde hij daarom aan de omvang van St. Josef te zullen verkleinen.

Instituut St. JOSEF
te PANNERDEN.

De ondergeteekende bericht door deze aan Ouders en Voogden, dat hij in het belang der aan zijne leiding toevertrouwde jeugd en om andere overwegende redenen besloten heeft, zijn Pensionaat, dat thans tot 65 Kostleerlingen gestegen is, op 1 September a. s. of het begin van het Schooljaar terug te brengen tot een veertigtal en dan tevens het Kost- en Leergeld van 240 op 270 Gulden per jaar te bepalen.

Wijders wordt aan hetzelfde Instituut gevraagd tegen 1 September een flink **Onderwijzer**. Inkomsten zijn: Kost en Inwoning met een salaris van 600 Gulden, welke laatste som jaarlijks met 50 Gulden wordt verhoogd.

A. J. DEENEN,
Directeur.

(808)

Met zijn leugen kon Herman prima leven; – alles beter dan dat hij zou moeten uitleggen dat zijn loopbaan als schoolmeester vanwege *sodomie* tot een vroegtijdig einde was gekomen! Hij legde zich neer bij zijn lot en begon opnieuw te wennen aan de vaste regelmaat van het boerenbestaan. Net als zijn vader en oudere broers vond hij genot in het kauwen van pruimtabak en als je ze op een rijtje zag staan, zou je niet gauw denken dat er eentje bij was die ook nog een aardig mondje Frans sprak.

Maar in de kern bleef Herman wel degelijk anders dan zijn broers. De ervaringen in Pannerden hadden hem niet onberoerd gelaten. Er was een hunkering over hem heen gekomen die hij nooit eerder had gekend. Als in het nachtelijk donker zijn hand onder zijn broeksband gleed, had hij de jongen met het sluike haar heel helder op zijn netvlies staan. Het verlangen om hem te zien of om op zijn minst te weten hoe het met hem ging werd steeds groter en langzaam begon het plan te rijpen om Charrel te gaan opzoeken. Veel geld had hij niet meer, maar hij vond uit dat het genoeg was om de trein van Arnhem naar Deventer te betalen. Op een juni-ochtend had hij al om half vijf zijn dieren verzorgd, waarna hij er, zonder iemand iets te zeggen, tussenuit piepte en naar Arnhem liep. Met zijn moeder was hij daar al vaker geweest, om nieuwe kleren te kopen voor op het internaat. De grote stad had een geweldige indruk op hem gemaakt, maar ditmaal had hij geen tijd om lang om zich heen te kijken, want hij moest naar het spoorstation, waar al spoedig de trein naar het noorden vertrok. Het gevoel van opwinding dat hem sinds enkele weken in toenemende mate in bezit had genomen, nam nu kolossale proporties aan. Tegelijkertijd moest hij zich inhouden, want hoewel hij wel juichen kon bij de gedachte Charrel weer te zien, mocht zijn passie hem niet aan te zien zijn. Af en toe wreef hij met zijn hemdsmouw een traan van zijn wang, om meteen daarna weer met een brede glimlach en vol verwondering naar het voorbijtrekkende landschap te kijken. In het besef aan een niet uit te leggen onderneming te zijn begonnen voelde hij tegelijkertijd in elke vezel van zijn lichaam dat dit was wat hem te doen stond. Zijn hoofd en hart lieten hem geen andere keus. Net zo plichtmatig at hij zijn meegenomen boterhammen op, maar het kostte hem moeite om het brood weggeslikt te krijgen.

Vanuit Deventer was het opnieuw een flinke wandeling, beduidend verder nog dan de afstand die hij 's ochtend vroeg al te voet had afgelegd. Daarbij kwam dat hij niet eens precies wist waar hij de boerderij van Van Est zou moeten zoeken, maar goed, Laag-Zuthem was maar een klein dorp en verderop zou iemand hem wel kunnen vertellen welke weg hij moest nemen. In de loop van de middag was hij het dorp op enkele kilometers genaderd, toen hij in Heino op het marktplein café Kloosterman aandeed. Hij bestelde een biertje en vroeg de waardin waar de boerderij lag waar hij wezen moest.

“Van Est? Ja, die wonen aan de Alerdinckweg. Dat is hier niet zo ver vandaan. Maar wat moet je daar, jongen? Die mensen hebben wel even genoeg aan zichzelf.” Herman keek haar niet-begrijpend aan.

“Heb je dat dan niet gehoord? Ze hadden twee zoons, maar de jongste heeft zich een week of drie geleden verhangen! Weet je dat dan niet? Hoe is het mogelijk? Zoiets vreselijks! Iedereen hier weet het! Waar kom jij dan weg?”

Herman stond als versteend. Hij wist niet of hij het wel goed gehoord had: “Ja maar, ik zoek Charrel, daar heb ik mee...” probeerde hij nog, maar de vrouw viel hem in de rede: “Charrel, zo heet die jongen, ja, maar hij is nou wel hartstikke dood, hè?! O, wat heb ik met die mensen te doen!” En ze wendde zich van hem af om met haar schort haar vochtig geworden ogen droog te vegen. Op dat moment draaide ook Herman zich om, het bier liet hij staan. Buiten de deur zette hij het op een rennen en dat hield hij vol tot hij ver buiten het dorp de bosrand bereikte. Daar kwam al zijn plotselinge verdriet met volle kracht naar buiten. De tranen sprongen uit zijn ogen en hij schreeuwde het uit, een kermend, bijna dierlijk geluid, dat met lange halen van heel diep uit zijn lijf leek te komen. Ondertussen strompelde hij verder het bos in, aldoor huilend en volledig overrompeld door de heftige impact van deze hartverscheurende wending, die hij op geen enkele manier had kunnen voorzien...

De lucht was betrokken geraakt toen zijn huilen langzaam overging in snikken. Maar de tranen kwamen weer net zo hard terug op het moment dat hij bedacht dat, wanneer hij zijn plan een maand eerder had uitgevoerd, het zover misschien niet was gekomen en dat hij dan Charrel nog in zijn armen had kunnen sluiten....

Uiteindelijk kwam hij tot rust en bemerkte toen hoe het ook om hem heen, in de schemer van het dichte bos, doodstil was geworden.

Nooit had hij zich eenzamer en verlatener gevoeld dan nu.

Geld voor de trein had hij niet meer; daar had hij in de opwindning van zijn heimelijke vertrek niet eens over nagedacht! Hij deed er twee dagen over om naar huis te lopen, doodsbang voor wat hem daar te wachten stond.

Zijn ouders waren volkomen over de toeren over het wegblijven van hun zoon, die zonder enige aankondiging van huis was gegaan. Overal hadden ze gezocht en navraag gedaan, maar niemand had Herman gezien. Toen hij de derde dag het erf op sjokte, stond zijn moeder voor het keukenraam te huilen. Ze durfde niet naar buiten te gaan, wetende dat Herman dit keer de toorn van zijn vader niet zou kunnen ontlopen. Die greep hem in zijn nekvel en dreef hem voor zich uit naar de schuur. Daar gaf hij zijn zoon een vreselijke aframmeling, ondertussen hijgend uitroepend: "Wat voor klootjong ben jij toch?! ... Ons in de zorgen zetten! ... Waar heb je uitgehangen?! ... Wat is er mis met jou?! ... Waar hebben we dit aan verdiend?!" En met tranen van woede en verdriet liet hij zijn zoon bloedend aan hoofd en handen achter op de vloer van de varkensstal.

Herman had zich niet verweerd. Terwijl hij jankte van de pijn, bedacht hij dat dit zijn verdiende loon was. Dan had hij zich maar normaal moeten gedragen, net zoals zijn broers. Waarom moest bij hem ook alles zo anders gaan? Charrel was dood, misschien moest hij ook maar dood... Hij kroop op de hooizolder en viel snikkend in slaap.

Coba was twee keer wezen kijken en had haar moeder gemeld dat hij in het hooi lag te slapen. Toen Herman zich weer vertoonde, met zijn schrammen en builen, vroeg niemand hem waar hij de afgelopen dagen had uitgehangen, erger nog, niemand sprak met hem. Het leek op een stilzwijgende afspraak om hem volkomen te negeren. Hij griste een stuk brood uit de keuken en nestelde zich bij de jonge varkens in de schuur. Ze waren pas kortgeleden gespeend en mochten nog niet naar buiten. Tijdens zijn afwezigheid had blijkbaar een van zijn broers de verzorging van de dieren op zich genomen, maar Herman vond dat het niet goed gedaan was. Hij vulde het stro aan, zodat de jonge dieren niet in hun eigen drek hoefden te liggen.

II

Naar zachtmoedige mannen legde mijn vroeg overleden moeder doorgaans een zekere genegenheid aan de dag, ook toen er bij de massa nog weinig bekend was over homoseksualiteit – en algemene acceptatie ervan nog ondenkbaar leek. Ze was veel te katholiek om het praktiseren van homoseksualiteit goed te keuren en ik betwijfel zelfs of ze hen wel als zodanig identificeerde, maar zachtaardige types, die dicht bij hun gevoel stonden en waarmee je een warm gesprek kon voeren, hadden zondermeer haar sympathie. In dat beeld paste ook haar oom Herman, die ze tien jaar na diens overlijden op invoelende wijze had geportretteerd in de vorm van een korte levensbeschrijving. Waarom ze dat deed onder het pseudoniem *Monique* is me overigens altijd een raadsel gebleven. Omdat ik geïntrigeerd was geraakt door het plakboek van deze Herman, heb ik mijn moeders zes pagina's tellende verhaal nog eens herlezen. Ik oordeelde dat het een mooie tekst was, maar tegelijkertijd vond ik dat ze erg aan de oppervlakte was gebleven. Want wie was die Herman nou echt geweest?

Ik besloot mijn licht maar eens op te steken bij tante Roos, de laatstlevende zus van mijn moeder. Haar beeld van Herman was anders dan zoals ik hem uit mijn moeders beschrijving had leren kennen. Ze had oom Herman geen aardige man gevonden en was ervan overtuigd dat hij niet in staat was om liefde te geven, niet aan haar en niet aan de andere kinderen. Tante Roos herinnerde zich ook dat hij erg op zichzelf was en veel las en dat hij behalve Nederlands ook Frans sprak, maar dat niemand daar iets van verstond. Hij verbleef meestal in de schuur bij het jongvee, waar hij een kacheltje stookte en zijn pijp rookte. Hij had een bedstee in de boerderijkeuken, maar hij stond altijd vroeg op en vertoonde zich vervolgens de hele dag niet meer in huis dan alleen om te eten. Als enige in het gezin kreeg hij elke morgen gebakken eieren met spek. In de beste kamer stond een kast met nette kleding van oom Herman, maar die droeg hij zelden. Tante Roos kende hem niet anders dan in een zwarte broek met een donkere boezeroen en halfhoge veterschoenen. Ze wist ook nog dat hij een internaat in Pannerden had bezocht, maar dat hij zijn opleiding niet had afgemaakt. Ze had geen idee waarom hij daarmee gestopt was

De tijd vergleed en Herman kwam op de leeftijd dat je lid mocht worden van de plaatselijke schutterij. In de schietwedstrijden was hij niet speciaal geïnteresseerd, nee, waar het hem om ging, was, dat het lidmaatschap automatisch betekende dat je toegang had tot het jaarlijkse kermisbal. Een tijdje stond hij vanaf de zijlijn toe te kijken hoe de danspaartjes zich ritmisch op de muziek voortbewogen en hoe er daarbij gelachen, gezwierd en gezwijmeld werd. Na nog een biertje durfde hij het ook wel aan. Hij liep op een lange, magere jongen af, die ook al die tijd alleen maar had staan kijken en trok hem mee de vloer op. Die leek er de lol wel van in te zien en tot groot vermaak van de andere dansers en het publiek aan de zijkant dansten ze er vrolijk op los. Maar de dansmeester dacht er anders over. Twee mannen die samen dansten, dat was tegen alle regels en dat kon dus echt niet! Hij liep op de twee af en gebod hen de dansvloer te verlaten. Herman vatte deze belediging hoog op. Hij verliet de danstent en zou zich er nooit meer laten zien.

In een kroeg op weg naar huis liet hij zich vollopen. Toen hij dronken thuiskwam, was het nieuws hem al vooruitgesneld. Dit keer onthield zijn vader zich van fysiek geweld, maar zijn vlijmscherpe woorden kwamen harder aan dan de vuistslagen die Herman eerder van hem had moeten incasseren: “Zo, viezerik! Je familie een beetje te schande maken! Jij komt hier het erf niet meer af! Waarom jij zo’n misbaksel bent, weet ik niet, maar je blijft voortaan thuis. Misschien dat hard werken jou een beetje normaal maakt! Vuile smeerlap!”

Hoewel hij met zijn zatte kop bijna niet op zijn benen kon staan, had Herman alle woorden perfect verstaan. Ze voelden als messen die dwars door zijn ziel sneden. Blijkbaar deugde er niks aan hem. Herman werd bang voor zijn vader en zou dat blijven tot aan diens dood.

Voor hem was nu wel duidelijk dat zijn omgeving hem niet accepteerde – dan moest dat maar wederzijds zijn! Herman wendde zich van het leven af en raakte volkomen naar binnen gekeerd. Qua inborst bleef hij dezelfde zachteardige man, maar uit zelfbescherming stond hij zich niet toe om nog enige gevoelens te hebben, laat staan te tonen. Hij werd daardoor een vlakke persoonlijkheid, die in een gestaag ritme alle dagen op dezelfde wijze doorbracht, op vaste tijden at en sliep en die zijn heil vond in de berusting dat het altijd wel zo zou blijven. Na zijn moeder overleed ook zijn vader. Zijn oudere broers en

zussen waren inmiddels getrouwd geraakt. Toen zijn jongere broer Bernard de boerderij overnam, kreeg hij Herman er min of meer bij. Die ging zijn eigen vaste gang; dat hij voor het jongvee bleef zorgen was een vanzelfsprekendheid. Gelijkmatic als hij was klonk er uit zijn mond nooit een onvertogen woord. Alleen als de kinderen van zijn broer weleens vervelend waren, kon hij ze tot de orde roepen met "en als je nou niet braaf bent, snij ik je tenen eraf!" Of hij zei iets nog veel afgrijselickers in het Frans, waarvan hij toch wel wist dat niemand daar iets van verstond. Zich op zo'n moment zo extreem anders voordoen dan wie hij eigenlijk was bezorgde hem heel even een binnenpretje, dat vervolgens onmiddellijk weer plaatsmaakte voor zijn vlakke en monotone gemoedstoestand. Zijn enige genoegen bestond uit het roken van een pijpje en het pruimen van tabak. Hoewel hij zijn lichaam goed verzorgde, stopte hij met scheren en ontwikkelde zo een flinke baard. Op zijn kale kop droeg hij altijd een pet en 's winters een bivakmuts, die hij ook in bed ophield. Overdag was hij meestal te vinden in het kleine schuurtje voor de kalveren en de biggen, dat min of meer zijn territorium was geworden. Hij bekommerde zich er ook om de drachtige zeugen, die kort voor het werpen bij hem in de schuur werden ondergebracht.

Hoewel hij lange tijd een trouw bezoeker was van de katholieke eredienst, sloeg dat in enig jaar zomaar om. Het was tijdens Allerzielen, waarop met geestdriftig gebed aflaten verdiend konden worden voor de in het vagevuur opgenomen zondaars. Volgens de officiële leer kon men op die manier voorouders en andere dierbaren alsnog een plaats in de hemel bezorgen. Wellicht is het een lucide moment bij hem geweest, maar feit is dat hij van het ene op het andere moment de kerk verliet, om er daarna volgens tante Roos nooit meer terug te keren.

Nog meer dan voorheen ketende hij zich aan de boerderij en het omliggende erf, dat hij uiterst zelden meer verliet. Hij werd een kluizenaar onder de mensen, een zonderling, die echter volledig getolereerd en gerespecteerd werd, omdat zijn opmerkelijke levenswijze niemand hinderde en zijn gelijkmatige gemoedstoestand voor zijn entourage volkomen voorspelbaar en acceptabel was.

In tegenstelling tot zijn broer bleef Bernard wel een plichtsgetrouwe katholiek. Hij werd niet oud, maar voor hij stierf was hij er toch in geslaagd om bij twee opeenvolgende vrouwen zestien kinderen te verwekken. Bij zijn vroegtijdig overlijden was de oudste zesentwintig en de jongste net één jaar oud. De voorstelbare dynamiek in zo'n groot gezin vroeg om strakke leiding. Voor Herman, inmiddels van middelbare leeftijd, was dit dé kans om het alsnog tot gezinshoofd te schoppen, maar dat wees hij resoluut van de hand. Hij piekerde er niet over om zijn verantwoordelijkheden ook maar enigszins uit te breiden en liet alle besognes over aan zijn verweduwde schoonzus.

Toch was hij niet helemaal bloedeloos geworden. Toen de krant in het gezin zijn intrede deed, was Herman degene die hem van voor tot achter spelde. Ondanks dat hij geen deel meer nam aan de samenleving was hij toch benieuwd naar wat er in de wereld gebeurde. De krant bood hem een zekere intellectuele bevrediging, iets dat hij sinds zijn verblijf op het internaat niet meer had ervaren. Sterker nog, het nieuws deed een beroep op gebieden in zijn brein die door het monotone bestaan nagenoeg waren stilgevallen. Het hernieuwde besef dat het universum zo onmetelijk veel groter was dan enkel zijn geboortestreek bracht zelfs de schoonheid terug in zijn gedachten. Het leven bleek complexer, enerverender en gruwelijker, maar ook veel mooier, verhevener en bruisender dan wat hij tot dusver gekend had.

De aanleiding voor zijn plakboek was een artikelenreeks van Karel Brederode, een befaamd journalist, die in zowel landelijke als regionale dagbladen verslag deed van zijn avontuurlijke reizen. Hij bood zijn lezers daarmee een inkijkje in voor die tijd onbekende en dus exotische oorden. Ook Herman nam met grote gretigheid kennis van de levendige reisbeschrijvingen van Brederode. Diens verhalen en anekdotes openden bovendien perspectieven waarvan Herman het bestaan niet kende en die hij nooit zou hebben durven vermoeden. Hij stuitte op Brederodes kroniek toen die in het voorjaar van 1927 bezig was aan een voettocht door Frankrijk.

III

Karel Brederode had na de HBS een baantje gekregen bij de redactie van het Haags Nieuwsblad. Vervolgens werkte hij enkele jaren als redacteur-verslaggever bij de Goesche Courant. Maar omdat voor een energieke en levenslustige jongeman als Karel die behoudende omgeving wel heel erg benauwend was, solliciteerde hij naar een soortgelijke functie bij de Bredasche Courant. Daar vielen zijn kwaliteiten meteen op. Hij was inmiddels ook een ervaren journalist, die uitsteeg boven het gewone bureauwerk en vooral uitblonk in het becommentariëren van concerten en toneeluitvoeringen. In Breda sloeg hij geen enkele voorstelling over, maar hij bezocht ook de grote podia in Rotterdam en Amsterdam. Bovendien schreef hij kritische boekrecensies, waarin hij zijn kennis en belezenheid kon etaleren.

Redactie.
Met ingang van 1 Juli a. s. zal als Redacteur
aan ons blad verbonden worden, de heer
J. K. Brederode, momenteel Redacteur-Verslag-
gever van de *Goesche Courant* te Goes.

Bij dat alles was Karel een aimabele man die goed overweg kon met zijn collega-redacteuren en die altijd in was voor een kwinkslag of een gezellige babbel. Toen de hoofdredacteur, Willem Graadt van Roggen, naar de Leeuwarder Courant vertrok, werd Johan de Zeeuw uit Alkmaar zijn opvolger, maar dat was tegen de zin van de redactie, die graag Brederode op die plek had gezien. Voor de nieuwkomer betekende dit een valse start en al binnen enkele maanden hield De Zeeuw het voor gezien. Karel Brederode was nog geen dertig jaar oud toen hij alsnog hoofdredacteur van de Bredasche Courant werd.

De nog jonge Karel Brederode

Breda was vanouds een garnizoensstad, waar in het begin van de twintigste eeuw een continue strijd gaande was tussen de liberale bovenlaag en het katholieke volksdeel. Twee lokale kranten verwoordden wat er onder deze twee zuilen leefde: het *Dagblad van Noord-Brabant* verkondigde het katholieke geluid en de *Bredasche Courant* was overduidelijk liberaal. De katholieke spreekbuis was gehuisvest aan de Reigerstraat, het liberale bolwerk stond aan de Grote Markt. De Courant nam het consequent op voor het vrije woord en lag daardoor vrijwel voortdurend overhoop met de plaatselijke geestelijkheid. Onder de nieuwe hoofdredacteur werd dat niet anders, integendeel, ook Karel kon zich niet vinden in de doctrine dat de kerk wel zou bepalen wat de gelovigen moesten denken en hij liet geen kans onbenut om zich daartegen af te zetten. Toen in Concordia een aantal uitvoeringen te zien zou zijn van *La Damnation de Faust*, werd in het Dagblad een pastoor aan het woord gelaten die de gelovigen ten strengste ontraadde om deze voorstelling te bezoeken, vanwege de *lichtzinnige en onzedelijke teksten*. De première kreeg enkele dagen later van Karel juist een buitengewoon lovende recensie. Voor de mensen die niet in de gelegenheid waren geweest om deze

concertopera van Berlioz bij te wonen gaf hij de aanbeveling om zeker naar een van de reprises te gaan.

Hij schroomde ook niet om in de Courant een onverholven voorkeur uit te spreken voor het liberale gedachtengoed. Bij de verkiezingen in de zomer van 1913 verloren de confessionele partijen hun meerderheid in de Kamer, waardoor de weg werd vrijgemaakt voor het progressief-liberale minderheidskabinet van Cort van der Linden. In een commentaar op zaterdag 20 september 1913 reageerde Karel op de troonrede die koningin Wilhelmina had uitgesproken. Hij nam het daarbij onomwonden op voor de nieuwe minister-president:

Cort van der Linden is met een regeringsprogramma gekomen dat op hoofdlijnen recht doet aan de uitspraak der kiezers bij de juni-stembusgang. Wel is hem van rechts een grote mate van vaagheid verweten, maar dit is een nietszeggend verwijt, omdat het nu eenmaal onmogelijk is om in een troonrede alle bijzonderheden van de grote plannen uiteen te zetten. Vele rechtse bladen hebben betoogd dat het ministerie Cort van der Linden een zeer zwakke basis heeft. Welnu, als de stevigheid van een ministerie alleen afhangt van het aantal stemmen waarop het in de Kamer onder alle omstandigheden kan rekenen, dan is inderdaad de positie van het huidige Kabinet niet heel sterk en zullen zich regelmatig omstandigheden voordoen waarin de rechterzijde het ministerie een nederlaag kan toebrengen. Het kabinet is evenwel sterk door het programma waarmee het komt en wij geloven dat de rechterzijde zich wel tweemaal zal bedenken eer het onverhoeds het ministerie ten val zal trachten te brengen. We staan voor de uitvoering van een groots programma. Maakt rechts die uitvoering door politieke trucjes onmogelijk, dan zal de natie dit weten en niet vergeven. De natie weet wat ze heeft aan de mannen die thans het roer in handen hebben genomen. Gematigd en verdraagzaam zijn zij, maar vastbesloten tot grote dingen. In de huidige tijd heeft ons land zulke mannen nodig en na de klare taal van de troonrede geloven we met vast vertrouwen in de toekomst!

Met zijn vooruitziende blik had de hoofdredacteur het bij het rechte eind. Het kabinet Cort van der Linden zou de grondwetsherziening van

1917 regelen, waarbij er een eind kwam aan de Schoolstrijd en bovendien het Algemeen Kiesrecht werd ingevoerd. Ook werd het districtenstelsel vervangen door het als eerlijker ervaren systeem van evenredige vertegenwoordiging. Dat waren inderdaad grootse daden voor een minderheidsregering, die er tegelijkertijd in slaagde om het neutrale Nederland veilig door de Eerste Wereldoorlog te loodsen.

Ook in zijn recensies gaf de hoofdredacteur er blijk van oog te hebben voor onderscheidende kwaliteit. Onder de titel *Litteraire Kroniek* verschenen met enige regelmaat boekbesprekingen van zijn hand. Die namen soms wel een derde van de voorpagina van de krant in beslag. Zo kreeg de debuutroman van Josef Cohen, *Ver van de mensen*, in die kolommen een enthousiast onthaal. Josef Cohen, wiens oudere broer David tijdens de Tweede Wereldoorlog voorzitter van de Joodse Raad zou worden, was een representant van de Neoromantiek. Karel gebruikte de bespreking van Cohens boek om eens flink uit te weiden over die nieuwe stroming:

Het gist onder onze jonge literatoren. Ze geloven in een nieuwe letterkundige toekomst, een eigen nationale kunst. Maar kunst is immers internationaal, zou men hiertegen kunnen aanvoeren. Toch valt niet te ontkennen dat zelfs bij de allergrootsten een eigen nationaal karakter aanwezig is. Is de machtigste van alle dramaturgen in zijn werk niet steeds Engels? En draagt ook het werk van Zola niet iets in zich, dat specifiek Frans is? Ook bij Ibsen, bij Björnsterne Björnson treedt het nationale element sterk op de voorgrond, zonder dat hun werk buiten de eigen landsgrenzen aan belangrijkheid inboet. Een natuur als de Noorse, met haar eenzame gebergten en fjorden, roept bepaalde stemmingen op en zal een onmiskenbare invloed uitoefenen op de volksaard. Dit eigen nationale zielsleven, om het zo uit te drukken, moet wel tot uiting komen in het werk van de beste schrijvers en dichters. Welnu, ook ons land heeft zijn eigen karakter. Vraag het de vreemdeling, die voor het eerst de paarskleurige eenzaamheid van onze heidevelden ervaart, of de ingetogen tintenweelde van onze vlakke weilanden. Vraag het de buitenlander die geroerd raakt door ons polderlandschap, waarin het vee kleurstippelt en waarboven de hemel zijn wolkendromen bouwt. Vraag het de toerist die onze duinlandschappen heeft verkend en eenzaam heeft gedwaald langs onze stranden, waar de golvenlegers het hoge land berennen, maar afstuiten op de duinen, onze trouwe wachters. En vraag het onze schilders, vraag het Gabriel en Mesdag. En als de gestorvenen, zoals Mauve, Weissenbruch, Jaap en Willem Maris, nog konden spreken, dan zouden ze ook zeggen dat ons land een eigen natuur en eigen stemmingen heeft. En deze stemmingen, het eeuwig

ruisen van de zee, de zondoorlichte stilte van onze weiden, zijn toch ook in de ziel van ons volk gedrongen. Want er bestaat verband tussen de natuur en de ziel van de mensen.

Maar in de literatuur hebben we hiervan tot dusver nog weinig teruggevonden. Veel van de relatie tussen het landschap en de mensen vinden we terug bij Josef Cohen, die met zijn roman bewezen heeft een auteur te zijn die onze belangstelling verdient.

Josef Cohen zou met zijn werk diverse prijzen in de wacht slepen. Naast romans schreef hij gedichten, verhalen, toneelstukken, hoorspelen en artikelen. Voor zijn verdiensten zou hij worden beloond met het erelidmaatschap van de Vereniging van Letterkundigen.

Een bijzondere band ontwikkelde Karel met de Vlaamse troubadour Emiel Hullebroeck. Deze stond geregeld op Nederlandse podia en trad ook op in Breda. Karel schreef herhaaldelijk lovend over hem: "Behoeft Hullebroeck nog een aanbeveling om zeker te zijn van een volle zaal?" De genegenheid was wederzijds, zoals bleek toen Emiel voor een volle zaal op schalkse wijze het lied *Vlaanderens Maagd* aan Karel opdroeg.

Zanger/dichter Emiel Hullebroeck